

AZ IRÁNYELVEK (KÖZVETLEN) HATÁLYA ÉS AZ ALKALMAZANDÓ JOG

Császár Máttyás
egyetemi adjunktus (SZTE ÁJTK)

1. Bevezetés

A jelen írás két ismert bírósági ügy kapcsán azt kívánja bemutatni, hogyan találkozik az uniós közjog, az uniós anyagi magánjog, a nemzetközi magánjog. A két jogeset illesztésénél, hogy gyakran konkrét tényállásoknál együtt van jelen a vertikális és a horizontális kollízió. Ezek együttes feloldását az irányelvek egyedi jogforrási sajátosságai megnehezítik. Az irányelvek – alapvetően a horizontális közvetlen hatály hiánya folytán – igen sokféle, előre kevésbé kiszámítható hatást gyakorolnak az alkalmazandó jog meghatározására. Alapvetően ismert jogintézményekről lesz szó, csak egy kicsit más megközelítésben, mint ahogy tárgyalni szokás.

2. Az uniós jog hatása a nemzetközi magánjogra

Az Európai Unió intézményei a kizárólagos és a megosztott hatáskörökben intenzív jogalkotási tevékenységet fejtenek ki.¹ Ennek eredménye igen nagy számú uniós anyagi jogi jogforrás, részben harmonizált uniós szintű anyagi jog, illetve egyre bővülő, ma már jelentékenynek tekinthető uniós nemzetközi magánjogi jogforrás.²

Az uniós anyagi jogi és nemzetközi magánjogi jogforrások az alábbi hatásokat fejtik ki a tagállami nemzetközi magánjogokra:

- az uniós jog elvon szabályozási tárgyakat a tagállami nemzetközi magánjogoktól,
- párhuzamos uniós és tagállami nemzetközi magánjogi szabályozások alakulnak ki,

¹ Az Európai Unióról szóló szerződés (EUMSz) 2–5. cikkek, Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, HL C 326, 2012. 10. 26.

² Az uniós nemzetközi magánjogi jogforrások megalkotásának jogalapja az EUMSz 81. cikke.

- széttöredezik a nemzetközi magánjog,
- megjelenik a nemzetközi magánjogi szabályok kollíziója,
- módosul a nemzetközi magánjog általános része,
- a klasszikus, horizontális kollízió mellett kialakul a vertikális kollízió.

A fentebb említett hatásokat az utolsó kivételével egy másik írás elemzi.³ A jelen tanulmány a horizontális kollízió mellett kialakuló vertikális kollízió feloldását elemzi.

3. Vertikális kollízió

A vertikális kollízió alatt azonos szabályozási tárgyra vonatkozó uniós jogi norma rendelkezésének és tagállami jogszabály rendelkezésének ütközése értendő. A vertikális kollízió feloldása az uniós jog két doktrínájának, nevezetesen az uniós jog elsőbbsége és az uniós jog közvetlen hatálya segítségével történik.

3.1. Az uniós jog elsőbbsége

A szakirodalomban vannak olyan szerzők, akik a jogalkalmazási elsőbbségre az „elsődlegesség” fogalmat, míg a jogalkotási elsőbbségre az „elsőbbség” fogalmat használják.⁴ A hivatalos szövegek az „elsőbbség” kifejezést használják, ezért indokolt az „elsőbbség” használata az „elsődlegesség” helyett.⁵

Az uniós jog elsőbbségének elve egy kollíziós szabály, de önmagában egyoldalú, negatív megközelítésű. Ugyanis önmagában nem arra ad választ, hogy melyik jog alkalmazandó, hanem arra, hogy melyik jog nem alkalmazandó. Rendes kollíziós szabállyá a közvetlen hatály elvével együtt válik az elsőbbség elve, ekkor kerül sor az ütköző normák közül az alkalmazandó kijelölésére.

Az uniós jog elsőbbségének elve szerint, amennyiben egy uniós jogi norma és tagállami nemzeti jogszabály ütközik, a tagállami jogi norma nem alkalmazandó a konkrét ügy eldöntése során. Az uniós jogi normába ütköző tagállami jogszabály nem válik érvénytelenné, pusztán nem alkalmazandó, annak félretételére kerül sor. A nemzeti bíróságoknak az előttük folyamatban lévő ügyben nem kell bevárniuk, hogy nemzeti jogalkotó, vagy alkotmánybíróság érvénytelenítse az uniós jogba ütköző belső nemzeti jogszabályt. Az uniós jogszabállyal ellentétes belső nemzeti jogszabály ad hoc, eseti mellőzésére kerül sor. A nemzeti jogszabály végleges kiküszöbölése a jogrendszerből, hatályon kívül helyezése a nemzeti jog feladata. Az uniós jog valamennyi jogforrása elsőbbséget élvez a nemzeti jogrendszer bármely jogforrásával szemben. Az uniós jog elsőbbségének elve önmagában kizáró hatást fejt ki, kizárja az uniós normába ütkö-

³ CSÁSZÁR Máttyás: Az uniós jogforrások hatása a nemzetközi magánjog általános részére. *Magyar Jog*, 2013. november, 669–679.

⁴ KECSKÉS László: *EU-jog és jogharmonizáció*. Budapest, HVG-Orac, 2003. 368–373.; GOMBOS Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. Budapest, CompLex, 2011. 71.

⁵ A Lisszaboni Szerződést megelőző Kormányközi Konferencia Záróokmányához fűzött 17. Nyilatkozat az uniós jog elsőbbségéről; Tanács Jogi Szolgálatának 2007. június 22-i Véleménye, 11197/07 (JUR 260).

ző nemzeti norma alkalmazását, de nem lép a helyébe. Az uniós norma nem teremt a nemzeti jogban addig nem létező új jogot vagy kötelezettséget. A kizáró hatás esetében az uniós normával ellentétes nemzeti jogszabály nem alkalmazandó, félértelmeztetésre kerül, de helyette nem az uniós norma kerül alkalmazásra, mert az nem alkalmas közvetlen hatály kiváltására, hanem a nemzeti jognak valamely más, maradék szabálya, vagy a felek közötti valamilyen szerződési rendelkezés.⁶

A Lisszaboni Szerződést előkészítő Kormányközi Konferencia Záróokmányához fűzött Nyilatkozat⁷ deklarálja, hogy az Európai Unió Bírósága állandó ítélkezési gyakorlatának megfelelően az alapító szerződések és azok alapján az Unió által elfogadott jogi aktusok az említett ítélkezési gyakorlat által megállapított feltételek szerint a tagállamok jogával szemben elsőbbséget élveznek. A Nyilatkozat hivatkozik a Tanács Jogi Szolgálatának 2007. június 22-i Véleményére.⁸ E szerint a Bíróság ítélkezési gyakorlatából következik, hogy az uniós jog elsőbbsége az uniós jog egyik alapelve. Ez az elv az Európai Közösség (később Európai Unió) sajátos természetéből fakad. E megszilárdult ítélkezési gyakorlat első ítélete (a 6/64. sz. Costa kontra ENEL ügyben hozott 1964. július 15-i ítélet) meghozatalának idején a Szerződésben nem volt említés az elsőbbségre vonatkozóan. Ma ugyanez a helyzet. Az a tény, hogy az elsőbbség elvét a jövőbeli szerződés sem fogja tartalmazni, semmiképp sem változtat az elv meglétén és a Bíróság meglévő ítélkezési gyakorlatán.

3.2. Az uniós jog közvetlen hatálya

Általánosan elfogadottnak tekinthető a közvetlen hatály azon értelmezése, mely szerint egy uniós norma valamely konkrét rendelkezése a konkrét tényállás függvényében a jogalkalmazó szervek előtt kikényszeríthető, alanyi jogok és kötelezettségek forrása lehet. Az uniós norma adott rendelkezése kikerül a jogalkotó hatóköréből, behatol a jogalkalmazás területére, azon túlmenően, hogy egy konkrét jogvitában az eljáró nemzeti bíróság köteles figyelembe venni és szükség esetén alkalmazni, az uniós norma közvetlenül hatályos rendelkezése eléri a feleket és azok abból közvetlenül jogokat és kötelezettségeket származtathatnak.⁹ Legegyszerűbben megfogalmazva: bírósági eljárásban a kereseti kérelem jogalapja az uniós jogszabály rendelkezése.

Az Európai Unió Bírósága következetes joggyakorlata szerint egy uniós jogi előírás akkor lehet közvetlen hatályos, ha:

- világos és pontos,
- feltétlen.¹⁰

⁶ Michael DOUGAN: When Worlds Collide! Competing visions of the Relationship between Direct Effect and Supremacy. *Common Market Law Review*, 44., 2007. 933.

⁷ 17. Nyilatkozat az uniós jog elsőbbségéről.

⁸ 11197/07 (JUR260).

⁹ BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-Orac, 2010. 344., 347.

¹⁰ Andreas OLDENBOURG: *Die unmittelbare Wirkung von EG-Richtlinien im innerstaatlichen Bereich* (Europarecht-Völkerrecht, Bd2). München, Florentz, 1984. 155.; P. J. G. KAPTEYN – P. VERLOREN van Themaat: *Introduction to the Law of the Europea Communities*. 2. edition. Hague, Kluwer, 1990. 334.

A közvetlen hatály két dimenziója különböztethető meg:

- vertikális közvetlen hatály,
- horizontális közvetlen hatály.

Amikor egy uniós jogszabály rendelkezésére a magánfél állammal, állami szervvel, állami ellenőrzés alatt álló szervvel, állami vállalattal, hatósággal, önkormányzattal szemben alapíthat igényt, vertikális viszonyról, *vertikális közvetlen hatályról* van szó.

Amikor egy uniós jogszabály rendelkezésére a magánfél egy másik magánféllel (természetes és jogi személy, jogi személy nélküli gazdasági társaság) szemben alapíthat igényt, horizontális viszonyatról és *horizontális közvetlen hatályról* van szó.

Az, hogy egy uniós jogszabály valamely rendelkezése csak vertikális vagy horizontális közvetlen hatállyal is rendelkezik, függ:

- a rendelkezés tartalmától,
- a rendelkezést tartalmazó jogforrás formájától.

Horizontális viszonyban felmerülő irányelvek kivételével, amennyiben egy közvetlenül hatályos uniós jogi norma és tagállami nemzeti jogszabály ütközik, az uniós jogi norma alkalmazandó a konkrét ügy eldöntése során. Az elsőbbség elve a közvetlen hatály elvével kiegészülve már helyettesítő hatást fejt ki. A helyettesítő hatás a közvetlen, azonnali alkalmazását jelenti az uniós jognak, új jogok és kötelezettségek teremtését az uniós jog részéről, melyek addig a nemzeti jogrendszerben nem léteztek. Itt szerepet kapnak a közvetlen hatály feltételei annak azonosításához, hogy mely uniós normák alkalmasak a nemzeti jogrendszerben történő közvetlen és azonnali alkalmazásra, amennyiben a nemzeti jog összeegyeztethetetlennek bizonyul az uniós jogból származó újszerű jogokkal és kötelezettségekkel. A helyettesítő hatás esetében az uniós joggal össze nem egyeztethető nemzeti jogszabály félretételre kerül és helyette az uniós norma alkalmazandó.

4. Horizontális kollízió

A hagyományosnak tekinthető horizontális kollízió különböző államok azonos szabályozási tárgyra vonatkozó jogi normáinak ütközését jelenti. Mivel Magyarország az Európai Unió tagja, a témánk szempontjából különböző tagállamok jogi normái ütközésének vagy tagállam és harmadik állam jogszabályai ütközésének van jelentősége.

Különböző tagállamok jogi normái vagy tagállam és harmadik állam jogi normái kollíziójának feloldása több lépcsőben történhet.

- Amennyiben az adott szabályozási tárgyra nézve van harmonizált uniós anyagi jog, akkor az uniós anyagi jogi norma rendelkezése alkalmazandó.
- Amennyiben az adott szabályozási tárgyra nézve nincs harmonizált uniós anyagi jog, de van harmonizált uniós nemzetközi magánjogi norma, akkor az uniós nemzetközi magánjogi norma jelöli ki az alkalmazandó jogot vagy a joghatósággal rendelkező tagállami bíróságot.
- Harmonizált uniós nemzetközi magánjogi norma hiányában pedig tagállami nemzetközi magánjogi jogszabályok oldják fel a kollíziót.

5. Az irányelvek közvetlen hatálya és az alkalmazandó jog

Az irányelvek jogforrási sajátosságaira tekintettel adott esetben a horizontális és vertikális kollízió együttes feloldása jóval összetettebb feladat és meglehetősen nehéz az alkalmazandó jog megtalálása, amennyiben az adott esetben felmerülő uniós jogforrás egy irányelv.

Az uniós jogharmonizáció alapvető eszköze az irányelv. Az irányelv az elérendő célokat, illetően minden címzett tagállamra kötelező, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyja.¹¹

Az irányelvek joghatása, az irányelvek közvetlen hatálya a nemzeti jogban önálló, örökzöld témája a közösségi és uniós jogforrásokkal, az intézményi jogi aktusokkal foglalkozó jogirodalomnak, egyben örök vita tárgyát is képezi.

Kezdetben a kérdés az volt, lehet-e egyáltalán közvetlen hatálya az irányelveknek. Az 1970-es években az Európai Bíróság joggyakorlata igenlő választ adott a kérdésre és kiépítette az irányelvek vertikális közvetlen hatályának doktrínáját. Ezt követően a kérdés már úgy vetődött fel, vajon lehet-e horizontális közvetlen hatálya az irányelveknek. Az Európai Bíróság 1986-ban a Marshall ügyben¹² a kérdésre nemmel válaszolt. Ezt követően megszülettek olyan ítéletek, mint 1989-ben az Eau de Cologne,¹³ 1990-ben a Marleasing,¹⁴ és ismét fellángolt a vita, mert ezekben az Európai Bíróság elismerte az irányelvek horizontális közvetlen hatályát. 1994-ben a Faccini Dori ügyben¹⁵ az Európai Bíróság lehűtötte a kedélyeket, megerősítve, hogy az irányelveknek nincs közvetlen hatálya. Ezt követően 1996-ban a CIA Security,¹⁶ 2000-ben az Unilever Italia¹⁷ ügyekben meghozott ítéletekben többen ismét az irányelvek közvetlen hatályának elismerését látták. Újabb, vitára okot adó ítélet 2010. január 19-én a Seda Küçükdeveci ügyben¹⁸ született.

Az uniós intézményi jogi aktusok közül az irányelvek rendelkeznek a legbonyolultabb és legösszetettebb jogi hatásokkal. Az Európai Unió Bírósága gyakorlata egységes modellel nem írható le. Az irányelvek rendelkezései, az egyes jogesetek előre teljes bizonyossággal nehezen sorolhatók be az Európai Bírósága által kimunkált különböző kategóriák, esetscsoportok közé.

¹¹ EUMSZ 288. cikk harmadik bekezdés.

¹² C-152/84 M.H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) [1986] EBHT 723.

¹³ C-150/88 Kommanditgesellschaft in Firma Eau de Cologne & Parfümerie-Fabrik, Glockengasse n. 4711 v Provide Srl. [1989] EBHT 3891.

¹⁴ C-106/89 Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA [1990] EBHT I-4135.

¹⁵ C-91/92 Paola Faccini Dori v Recreb SRL [1990] EBHT I-3325.

¹⁶ C-194/94 CIA Security International SA v Signalson SA és Securitel SPRL [1996] EBHT I-2201.

¹⁷ C-443/98 Unilever Italia SpA v Central Food Sp A [2000] EBHT I-7535.

¹⁸ C-555/07 Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG [2010] EBHT I-00365.

5.1. Az irányelvek vertikális közvetlen hatálya

Az Európai Bíróság joggyakorlata¹⁹ a Közösség (ma Unió) funkcióképességének megtartását, illetve a közösségi (ma uniós) jog tagállamok általi egységes alkalmazásának igényét szem előtt tartva kiépítette az irányelv vertikális közvetlen hatályának tételét.²⁰

Mindig a konkrét esetben kell megvizsgálni, hogy funkcióját, tartalmát, szövegét tekintve a kérdéses norma képes-e közvetlen hatások elérésére a tagállamok és a magánfelek jogi kapcsolataiban.

Az Európai Unió Bírósága gyakorlata szerint az irányelv konkrét rendelkezése ilyenek tekinthető, ha

- az alapító szerződések meghatározott rendelkezéseit vagy általános jogelv tartalmát kívánják pontosítani, integrálni, melyek ily módon tökéletessé és teljessé válnak, avagy ha önmaguk elegendően világosak és pontosak,
- az alkalmazásuk feltétel nélküli és hatálybalépésükhöz, valamint alkalmazásukhoz nincs szükség semmiféle uniós vagy nemzeti intézkedésre,
- alanyi jogot akar biztosítani magánfeleknek,
- letelt az irányelvi rendelkezés átültetésére szabott határidő és a tagállam nem, vagy nem megfelelően ültette át az irányelvi rendelkezést,
- magánfél és állam közötti jogviszony áll fenn, melyben felmerül az irányelv alkalmazása.²¹

Az irányelv rendelkezésének közvetlen hatálya csak vertikális viszonyban érvényesül. Az *irányelv vertikális közvetlen hatálya helyettesítő hatást jelent*. Az irányelv rendelkezése a magánfél számára a nemzeti jogban addig nem létező új jogot és kötelezettséget teremt. Irányelvi rendelkezés és nemzeti jogszabályi rendelkezés ütközése esetében, amennyiben vertikális viszony áll fenn és az irányelv rendelkezése megfelel a közvetlen hatály feltételeinek, az irányelv rendelkezésébe ütköző nemzeti jogszabályi rendelkezés nem alkalmazható, annak helyébe az irányelvi rendelkezés lép. Az irányelv szabálya nem csupán kizárja a nemzeti norma alkalmazását, hanem azt helyettesíti, az irányelv rendelkezése alkalmazandó.

Az Európai Unió Bírósága az esetjogában folyamatosan szélesítette az állam fogalmát, ezáltal a vertikális viszonyt. Az állam fogalma alá tartozik, így vertikális viszonynak minősül, ezáltal magánfelek igényt alapíthatnak az állammal szemben valamely irányelvi rendelkezésre, mely megfelel a közvetlen hatály egyéb feltételeinek:

¹⁹ C-9/70 Franz Grad v Finanzamt Traunstein [1970] EBHT 825, 71 CMLR 1; C-33/70 SpA Sace v Olasz Köztársaság Pénzügyminisztériuma [1970] EBHT 1213; C-148/78 Pubblico Ministero v Tullio Ratti [1979] EBHT 1629; 41/74 Yvonne van Duyn v Home Office [1974] ECR 1337.

²⁰ Tito BALLARINO: *Lineamenti di diritto Comunitario*. 3. edizione. Padova, Cedam, 1990. 93.

²¹ BALLARINO i. m. 97.; Paul CRAIG – Gráinne DE BÚRCA: *EU Law, Text, Cases, and Materials*. 4. edition. Oxford, Oxford University Press, 2008. 281–282.; BLUTMAN i. m. 320–324., VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*. Budapest, CompLex, 2010. 310–312.; JENEY Petra: X. Fejezet: A közösségi jogrend. 4. A közösségi jog forrásai. In: KENDE Tamás – SZÜCS Tamás – JENEY Petra (szerk.): *Európai közjog és politika*. Budapest, CompLex, 2007. 875–878.

- ha az állam akár munkáltatóként, akár közhatóságként jár el a jogviszonyban,²²
- adóhatóság,²³
- helyi önkormányzat, helyi önkormányzati szerv,²⁴
- közrendért és közbiztonságért felelős alkotmányosan független hatóság,²⁵
- állami vállalat, közszolgáltatást nyújtó állami ellenőrzés alatt álló szervezet,²⁶
- közegészségügyi szolgáltatást nyújtó szerv, állami vagy önkormányzati fenntartású egészségügyi intézmény,²⁷
- állami autópálya fenntartó szerv,²⁸
- állami fenntartású egyetem.²⁹

Az Európai Unió Bírósága gyakorlata szerint ugyanakkor kizárt a *fordított vertikális közvetlen hatály*, azaz tagállam vagy annak szerve nem alapíthat igényt közvetlenül irányelvre egy magánféllel szemben. Ez következik abból, hogy az irányelv önmagában nem róhat kötelezettséget magánfélre.³⁰

5.2. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának hiánya

Az irányelvek közvetlen hatályának vertikális kapcsolatokban való elismerésével szemben magánfelek közötti (horizontális) jogviszonyokban az Európai Unió Bírósága következetesen elutasítja az irányelvek közvetlen hatályát, melyet folyamatosan hangsúlyoz ítélkezési gyakorlata során mind a mai napig.³¹

Az irányelvek vertikális közvetlen hatálya és horizontális közvetlen hatálya elhatárolásának szükségességét az Európai Bíróság általában a következő érvekkel támasztja alá:³²

²² C-152/84 M.H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) [1986] EBHT 723.

²³ C-8/81 Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innerstadt [1982] EBHT 53.

²⁴ C-103/88 Fratelli Costanzo SpA v Comune di Milano [1989] EBHT 1839.

²⁵ C-228/84 Johnston v Chief Constable of the EUC [1986] EBHT 1651.

²⁶ C-188/89 A. Foster és mások v British Gas plc. [1990] EBHT I-3313.

²⁷ C-180/04 Vassallo v Azienda Ospedaliera Ospedale San Martino di Genova [2006] EBHT I-7251; C-53/04 Marrosu and Sardino v Azienda Ospedaliera Ospedale San Martino di Genova e Cliniche Universitarie Convencionate [2006] EBHT I-7213.

²⁸ C-157/02 Rieser Internationale Transporte GmbH v Autobachnen- und Schnellstrassen-Finanzierungs-AG (Asfinag) [2004] EBHT I-1477.

²⁹ C-419/92 Scholz v Opera Universitaria di Cagliari.

³⁰ C-14/86 Pretore di Salò v Ismeretlen tettesek [1987] EBHT 2545; 80/86 Officier van Justitie v Kolpinghuis Nimegen [1987] EBHT 3969; JENEY i. m. 879.; BLUTMAN i. m. 332.

³¹ C-152/84 M. H. Marshall v Southampton and South West Hampshire Area Health Authority, [1986] EBHT 723; C-91/92 Faccini Dori v Recreb Srl [1994] EBHT I-3325; C-397-403/01 Bernhard Pfeiffer és társai v Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut ev egyesített ügyek [2004] EBHT I-8835; C-196/02 Vasiliki Nikoloudi v Organismos Tilepikkoinonion Ellados AE. [2005] I-01789; C-235/03 QDQ Media SA v Alejandro Omedas Lecha [2005] EBHT I-01937; C-350/03 Elisabeth Ultes Schulte és Wolfgang Ultes Schulte v Deutsche Bausparkasse Badenia AG [2005] I-9215; C-555/07 Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG [2010] EBHT I-000365.

³² CRAIG—DE BÚRCA i. m. 283—284.

- Az EUMSZ 288. (korábban EGKSz 189., majd EK Sz 249.) cikke szövege szerint az irányelvek csak a címzett tagállamokra kötelezőek. Egy irányelvi rendelkezés önmagában, közvetlenül nem róhat kötelezettséget magánfélre.³³
- Az irányelvek közvetlen hatályának elismerése erodálná a *különbséget a rendeletek és az irányelvek között*. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának elismerése esetén ugyanis az irányelvek akkor is jogi hatást fejthetnének ki, amennyiben nem kerültek még átültetésre a tagállam részéről, így elmosódna a különbség a rendeletekhez képest, melyek közvetlenül alkalmazandóak, míg az irányelvek nem.
- A következő érv az irányelvek horizontális közvetlen hatályával szemben a *jogbiztonság követelménye*. Az irányelvek, még akkor is, ha céljuk és elveik világosak és alkalmasak bírói kikényszerítésre, gyakran sok mérlegelési lehetőséget hagynak a nemzeti implementáló rendelkezések számára. Ha megengednénk azt, hogy egyénnel szemben irányelvekre lehessen jogokat alapítani, az ellentétes lenne a jogbiztonság elvével, mivel azok, akik alávetik magukat az irányelvben megfogalmazott kötelezettségnek, bizonytalanok lennének, hogy vajon a nemzeti átültető szabályra hagyatkozzanak vagy az alapul szolgáló irányelvre.

Horizontális viszonyban az irányelvnek legfeljebb kizáró hatása lehet, még akkor is, ha megfelel a közvetlen hatály feltételeinek. Az irányelv rendelkezése a magánfél számára nem teremt a nemzeti jogban addig nem létező új jogot és kötelezettséget. Irányelvi rendelkezés és nemzeti jogszabályi rendelkezés ütközése esetében az irányelv rendelkezésébe ütköző nemzeti jogszabályi rendelkezés nem alkalmazható, annak helyébe azonban nem az irányelvi rendelkezés, hanem a nemzeti jog másik szabálya lép.

Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának el nem ismerése kiszámíthatatlanná, bizonytalanná teszi az irányelvek jogi hatásainak felismerését és alkalmazását, átláthatatlanná teszi az Európai Unió Bírósága esetjogát. A joggyakorlatot egyszerűbbé tenné, ha a jogalkalmazónak pusztán azzal kellene megbirkóznia, hogy az irányelvnek van-e vagy nincs közvetlen hatálya, és nem kellene küzdenie azzal, hogy az adott esetben vertikális vagy horizontális viszonyról van-e szó, horizontális viszony fennállása esetén pedig közvetlen hatály hiányában az irányelvi rendelkezésnek esetlegesen milyen egyéb joghatása lehet.

Tiszteletben tartva azon álláspontot, hogy a közvetlen hatályú és a közvetlen hatállyal nem bíró uniós normák közötti különbség összemosása az egész uniós jogforrási rendszer átalakításához vezetne, ami szembemenne az alapító szerződésekkel és az Európai Bíróság eddig kialakított esetjogával,³⁴ véleményem szerint bizonyos privilegizált horizontális viszonyokban – mint a munkaviszony, fogyasztói ügyletek, biztosítási ügyletek – helyet kaphatna az irányelvek horizontális közvetlen hatályának alkalmazása. Természetesen, ha az adott irányelvi rendelkezés világos, pontos, feltétel nélküli, eltelt az irányelv átültetésére megszabott határidő és a tagállam nem, vagy nem megfelelően ültette át az adott irányelvi rendelkezést. Referenciaként fel-

³³ C-43/75 Defrenne v Sabena [1975] EBHT 455; C-281/93 Angonesi v Cassa di Risparmio di Bologna [2000] EBHT I-4134.

³⁴ BLUTMAN i. m. 355.

hozható az Európai Unió nemzetközi magánjogának területe, ahol mind az alkalmazandó jog, mind a joghatóság meghatározására vonatkozó uniós jogforrások a gyengébbnek tekintett pozícióban lévő fél védelme érdekében speciális kollíziós és joghatósági szabályokat tartalmaznak az említett jogviszonyokban.

5.3. Az irányelv horizontális közvetlen hatálya hiányának kompenzálása

Az Európai Unió Bírósága több megoldást, helyettesítő magyarázatot is kidolgozott, hogy biztosítható legyen az irányelv által elérni kívánt cél megvalósulása, illetve magánfél ne szenvedjen hátrány azért, mert tagállama nem, vagy nem megfelelően ültette át az irányelvet:

- az állam fogalmának, s így a vertikális viszonynak a bővítése;
- közvetett hatály (tagállami jog irányelv-konform értelmezésének kötelezettsége);
- járulékos horizontális hatály háromoldalú jogviszonyokban;
- tagállami kárfelelősség az irányelv nem megfelelő átültetéséért;
- rendelet hivatkozása által kötelezővé tett irányelvi rendelkezés;
- továbbható hatály;
- kizáró horizontális hatály;
- imperatív normává minősítés.

6. Esetjogi példák

Az alábbiakban két olyan esetjogi példát kívánok bemutatni az Európai Unió Bírósága gyakorlatából, melyekben a jogszabályi háttérrel adó uniós jogforrás irányelv, felmerül az irányelv tagállami jogra gyakorolt hatásának a kérdése, valamint együtt van jelen a vertikális kollízió és a horizontális kollízió. Az esetek illusztrálják az alkalmazandó jog megtalálásának nehézségeit, ha az ügy tárgyát képező jogviszonyt az EU szintjén irányelv szabályozza, melyek véleményem szerint alapvetően az irányelvek horizontális közvetlen hatálya el nem ismeréséből fakadnak.

6.1. C-381/98 Ingmar GB Ltd. v Eaton Leonard Technologies Inc. ügy³⁵

Az ügyben az irányelv horizontális közvetlen hatályát az irányelvi rendelkezés imperatív jellegének deklarálásával helyettesítette az Európai Bíróság, befolyásolva ezzel az alkalmazandó jog meghatározását.

6.1.1. Tényállás

1989-ben az Ingmar GB Ltd. és az Eaton Inc. kereskedelmi ügynöki szerződést kötöttek, melyben az Eaton Inc. az Ingmar GB Ltd.-t jelölte ki kereskedelmi ügynök-

³⁵ C-381/98 Ingmar GB Ltd. v Eaton Leonard Technologies Inc. [2000] EBHT I-09305.

nek az Egyesült Királyság területére. A felek a szerződésükre alkalmazandó jogként Kalifornia Állam jogát kötötték ki. 1996-ban a szerződés megszűnt. Az Ingmar GB Ltd. a High Court of Justice of England and Wales, Queen's, Bench Division előtt keresetet terjesztett elő az Eaton Inc.-vel szemben a kereskedelmi ügynöki szerződés megszűnése kapcsán elszenvedett kárának megtérítése és jutalék iránt. Az ügy az eljáró angol bíróságok által felterjesztett előzetes döntéshozatali kérdések kapcsán került az Európai Bíróság elé.

6.1.2. Jogi háttér

*A tagállamok önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról szóló 86/653/EGK Tanács irányelv*³⁶ 17. és 18. cikkei a kereskedelmi ügynököt az ügynöki szerződés megszűnésekor, meghatározott feltételekkel, *kiegyenlítésre vagy kártérítésre* jogosítják fel azokért a veszteségért, melyeket a szerződés megszűnése folytán elszenved.

A Tanács fenti irányelvét az Egyesült Királyságban a Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993. ültette át az angol jogba.

Az angol Regulations 1. cikk (2) bekezdése szerint a jogszabály szabályozza a kereskedelmi ügynök és megrendelője közötti jogviszonyt, és alkalmazandó, amennyiben a kereskedelmi ügynök a tevékenységét Nagy-Britanniában fejti ki.³⁷

A Regulations 1. cikk (3) bekezdése értelmében viszont az angol jogszabály 3–22. cikkei nem alkalmazandóak, ha a felek abban állapodnak meg, hogy a kereskedelmi ügynöki szerződésre egy másik tagállam joga alkalmazandó.³⁸

A felek szerződésében kikötött kaliforniai jog nem ismerte az irányelvben szabályozott kiegyenlítéshez vagy kártérítéshez hasonló jogintézményt.

6.1.3. Az Európai Bíróság ítélete

Az Európai Bíróság 2000. november 9-én meghozott ítéletében témánk szempontjából két fontos megállapítást tett.

*Az Irányelv 17–19. cikkei által szabályozott rezsím kényszerítő, azaz imperatív természetű.*³⁹

Az Irányelv 17. és 18. cikkei, melyek kiegyenlítést/kártalanítást biztosítanak a kereskedelmi ügynök számára az ügynöki szerződés megszűnése esetén, alkalmazandó-

³⁶ HL L 382., 1986. 12. 31., 17–21.; magyar különkiadás 06. fejezet, 01. kötet, 177–181.

³⁷ UK Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993 Art. 1(2): „These Regulations govern the relations between commercial agents and their principals and, subject to paragraph 3, apply in relation to the activities of commercial agents in Great Britain.”

³⁸ UK Commercial Agents (Council Directive) Regulations 1993 Art. 1(3): „Regulations 3 to 22 do not apply where the parties have agreed that the agency contract is to be governed by the law of another Member State.”

³⁹ „21. The purpose of the regime established in Articles 17 to 19 of the Directive, which is *mandatory in nature*...”

ak, ha a kereskedelmi ügynök a tevékenységét valamely tagállam területén fejti ki, annak ellenére, hogy a megbízó nem tagállam honosságával rendelkezik és a felek a szerződésükben a megbízó honossága szerinti állam jogát kötik ki alkalmazandóként.⁴⁰

6.1.4. Kérdéseim

Az Európai Bíróság ítéleti megállapításai kapcsán az alábbi kérdések merülnek fel:

- ebben az ügyben mi is az alkalmazandó jog?
- Itt nem az irányelv horizontális közvetlen hatályáról van szó?

Az ügyben a felperes Ingmar GB Ltd. a kiegyenlítés iránti igényét az Irányelvre és az azt átültető angol jogszabályra alapította.

Az Európai Bíróság ítélete alapján az alkalmazandó jog az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló irányelv vagy az azt átültető angol jogszabály?

Ha komolyan vesszük az irányelv horizontális közvetlen hatályának tilalmát, akkor az alkalmazandó jog nem lehet az Irányelv, hanem az azt átültető angol Regulations alkalmazandó. Viszont az angol Regulations 1. cikk (3) bekezdése akként rendelkezik, hogy a szabályai nem alkalmazandóak, ha a felek egy másik tagállam jogát rendelik alkalmazni, tehát nem a brit jogot.

Másrészt az Európai Bíróság ítélete egyértelműen fogalmaz: az Irányelv 17. és 18. cikkei alkalmazandóak („must be applied”). Tehát az Európai Bíróság az ítéletében nem azt mondta ki, hogy az Irányelv 17. és 18. cikkei alapján az azt átültető angol jogi norma rendelkezései az alkalmazandóak. Véleményem szerint gyakorlatilag az irányelv horizontális közvetlen hatályáról van szó, mivel a felperes Ingmar GB Ltd.-t az Irányelv 17–18. cikkei alapján illeti meg az igényelt kiegyenlítés.

6.2. C-509/09 (és C-161/10 sz. egyesített) ügy(ek) eDate Advertising GmbH v X⁴¹

Az egyesített ügyek közül csak az C-509/09 sz. eDate Advertising GmbH v X ügy kerül elemzésre, melyben az irányelv horizontális kizáró hatása jelenik meg, befolysólva az alkalmazandó jogot.

6.2.1. Tényállás

A Németországban lakóhellyel rendelkező X-et és bátyját egy német bíróság 1993-ban életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte egy ismert színész megölése mi-

⁴⁰ „Articles 17 and 18 of Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents, which guarantee certain rights to commercial agents after termination of agency contracts, *must be applied* where the commercial agent carried on his activity in a Member State although the principal is established in a non-member country and a clause of the contract stipulates that the contract is to be governed by the law of that country.”

⁴¹ C-509/09 és C-161/10 egyesített ügyek eDate Advertising GmbH v X valamint Olivier Martinez, Robert Martinez v MGN Limited [2011] HT I-10269.

att. X-et 2008 januárjában feltételes szabadságra bocsátották. Az Ausztriában letelepedett eDate Advertising a „www.rainbow.at” címen internetes portált üzemeltet, melyen 2007. június 18-ig letöltésre kínált egy 1999. augusztus 23-i hírt. Ebben X, valamint a bátyja nevének megjelölésével arról adtak tájékoztatást, hogy a német Bundesverfassungsgericht (szövetségi alkotmánybíróság) előtt panaszt nyújtottak be az elítélésük ellen. Az 1990-ben elkövetett cselekmény rövid leírása mellett az elítéltek által meghatalmazott ügyvédet azon szavakkal idézték, miszerint be akarják bizonyítani, hogy az eljárásban több, terhelő vallomást tevő koronatanú nem mondott igazat. A német bíróságok előtti keresetében X annak abbahagyására kérte kötelezni az eDate Advertisingot, hogy az elkövetett cselekménnyel kapcsolatban róla a teljes nevének megjelölésével adjon tájékoztatást.

6.2.2. Jogi háttér

Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól („elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”)⁴²
3. cikkének (1) és (2) bekezdése:

„(1) Minden tagállam biztosítja, hogy a területén letelepedett szolgáltatók által nyújtott, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások megfeleljenek azoknak az adott tagállamban alkalmazandó nemzeti rendelkezéseknek, amelyek beletartoznak a szabályozott területbe [helyesen: összehangolt jogterületbe].

(2) A tagállamok nem korlátozhatják a szabályozott területtel [helyesen: összehangolt jogterülettel] összefüggő okokból az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások másik tagállamból történő nyújtásának szabadságát.”

Az irányelv 3. cikkének (4) bekezdése meghatározza, hogy a tagállamok az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások tekintetében mely feltételekkel tehetnek a (2) bekezdéstől történő eltérésre irányuló intézkedéseket.

6.2.3 Az alkalmazandó joggal összefüggő kérdések

A joghatósági vonatkozásokon túl az alkalmazandó jog kapcsán az alábbi kérdések merültek fel az eljáró német bíróság (Bundesgerichtshof) előzetes döntéshozatalra történő felterjesztés kapcsán:

- a német (fogadó honossága) vagy az osztrák (szolgáltató honossága) jogot kell-e alkalmazni?
- Az Irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdése kollíziós szabály-e?
 - Ha igen, a származási ország elve alapján az osztrák jogot kell-e alkalmazni?

⁴² HL L 178., 2000. 07. 17., 1–16.; magyar nyelvű különkiadás 13. fejezet, 25. kötet, 399–414.

- Ha nem, a német kollíziós jog által kijelölt, de tartalmában a származási ország elve alapján az osztrák jog által korrigált német anyagi jogot kell-e alkalmazni?

6.2.4. Az Európai Unió Bíróságának ítélete

2011. október 25. napján meghozott ítéletében az Európai Unió Bírósága az alábbi, témánk szempontjából releváns, megállapításokat tette:

- a.) az Irányelv 3. cikkét úgy kell értelmezni, hogy az *nem tesz szükségessé konkrét kollíziós szabály formájában való átültetést*,⁴³
- b.) az Irányelv 3. cikke – az e 3. cikk (4) bekezdésében előírt feltételekkel engedélyezett eltérések sérelme nélkül – *kizárja*, hogy a szolgáltatás nyújtója a letelepedési helye szerinti tagállamban hatályos anyagi jogban előírtaknál szigorúbb követelményeknek legyen alávetve.⁴⁴

A konkrét ügyben ez azt jelenti, hogy az elektronikus kereskedelmi szolgáltatás nyújtására alkalmazandó jogot nem az Irányelv 3. cikke, hanem a német kollíziós jog által kell kijelölni. A német kollíziós jog szerint az alkalmazandó jog a német anyagi jog, de nem a maga egészében. A német anyagi jog szigorúbb, mint az osztrák anyagi jog az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások nyújtásának feltételeit illetően. Az Irányelv 3. cikke kizárja a német anyagi jog azon szabályainak alkalmazását, melyek az osztrák anyagi jognál szigorúbbak. Így az alkalmazandó jog a német anyagi jognak az osztrák jognál nem szigorúbb szabályai.

⁴³ Ítélet 68. pont.

⁴⁴ Ítélet 67. pont.

